

9.Sınıf Türk Dili ve Edebiyatı Mesnevi Konu Anlatımı

MESNEVİ. Her beyti kendi içinde uyaklı uzun nazım biçimidir. Bir anlamda Divan edebiyatında manzum hikâyelerin yazıldığı bir biçim olarak da tanımlayabiliriz. Mesneviler aşk, dini ve tasavvufi, ahlaki-öğretici, savaş ve kahramanlık, bir şehri ve şehrin güzelliklerini anlatma, mizah gibi türlü konularda yazılmıştır. Divan edebiyatında roman ve hikâye gibi türler olmadığı için mesneviler bir bakıma bu türlerin yerini tutmuşlardır. İran edebiyatında ortaya çıkmıştır. Beyit sayısı bakımından herhangi bir sınırlama yoktur. Mesnevilerde konu sınırlaması yoktur. Mesnevilerde her beyit kendi arasında kafiyeleşmiştir. Kafiye şeması; aa, bb, cc, dd, ee, ff... şeklindedir. Aruzun kısa kalıplarıyla yazılır. On bölümden oluşur. Mesnevilerde öğüt verici hikâyeler anlatılır. Diğer divan şiir türlerinin aksine beyitler arasında konu ve anlam bütünlüğü olmak zorundadır. Aynı şair tarafından yazılmış beş mesneviye “Hamse” adı verilir. Hamse sahibi olarak tanınmış önemli divan şairleri: Ali Şir Nevâî, Taşlıcalı Yahya, Nev’i-zâde Atâî’dir. Bir mesnevide genellikle şu bölümler bulunur:

Dibâce: Mesnevinin ön sözüdür. Manzum veya mensur olabilir.

Tevhid: Allah'ın birliği ve bütünlüğü anlatılır.

Münacaat: Allah'a yalvarış ve yakarışlarda bulunulur.

Naat: Hz. Muhammed övülür.

Miraciye: Miraç olayı anlatılır.

Medh-i Çihar-yâr-i Güzîn: Genellikle dört halife övülür. Dört halife dışında devrin büyükleri de övülebilir.

Medhiye: yapıtın sunulacağı kişiye övgüler bulunur.

Sebeb-i Telif: Mesnevinin yazılış nedeni belirtilir.

Âğâz-ı Dâstan: Mesnevinin asıl konusunun bulunduğu bölümdür.

Hatime: Mesnevinin bittiğini belirten bölümdür.

Mesneviler konularına göre şöyle sınıflandırılabilir:

1. Aşk konulu mesneviler: Fuzûlî- Leyla vü Mecnun
2. Dinî ve tasavvufî mesneviler: Mevlid (Vesiletü'n-Necat)- Süleyan Çelebi, Şeyh Galib- Hüsn ü Aşk
3. Tarihi- Destanî mesneviler: Mihailoğlu Ali Beğ – Gazavatnâme
4. Bir şehri ve güzelliklerini anlatan mesneviler: Bu tip mesnevilere şehir-engiz de denir. Türk edebiyatına özgü bir mesnevi türüdür. Önemli bir kenti güzellikleri ve önemli özellikleri ile anlatmayı amaçlar. Taşlıcalı Yahya – İstanbul Şehir-engizi, Enderunlu Fazıl – Zenan-nâme.
5. Hiciv ve mizah konulu mesneviler: Toplumun ya da kişilerin aksak ve eksik yönlerini, zaafalarını yermek ve bir anlamda ibret vermek amacıyla yazılan iğneleyici mesnevilerdir. Şeyhi'nin Harname'si bu tür mesnevilerin en güzel örneğidir.
6. Ahlakî-öğretici mesneviler: Nâbî- Hayriyye

KITA. Genelde 2-12 beyitten oluşur. Beyit sayısı ikiden fazla olan kıt'alara kıt'a-ı kebir (büyük kıt'a) denir. Matla beyti olmayan bir nazım şeklidir. Kafiye düzeni xa, xa, xa, xa . . .Mahlasız şiirlerdir. Mısralar arasında anlam bütünlüğü bulunur. Kıt'alarda her türlü konu işlenmiştir

MÜSTEZAD. Gazelin özel bir biçimine denir. Uzun dizelere kısa bir dize eklenerek yazılır. Uzun ve kısa dizeler gazel gibi kendi aralarında uyaklanırlar. Kısa dizelere “ziyade” adı verilir. Gazelden türemiştir. Genellikle divanların gazelleri ve kasideleri arasında yer alır.. Müstezatta gazelde olduğu gibi aşk, şarap, güzellik ve aşkın ıstırapı gibi konular işlenir. Divan şiirinin sanatlı ve artistik şekillerindendir. Kısa dizeler okunsa da okunmasa da beytin anlamı bir bütünlük oluşturur.

DÖRTLÜKLERLE YAZILANLAR

RUBAİ . Dört dizelik ve kendine özgü ayrı ölçüsü olan bir nazım biçimidir. Konusu daha çok dünya görüşüne ve şairin felsefi düşüncelerine yöneliktir. Kafiye düzeni aaxa biçimindedir. Rubailerde aşk, şarap, dünyanın türlü nimetlerinden yararlanma, hayatın anlamı ve hayat felsefesi, tasavvuf ve ölüm gibi konular işlenir. Rubai diğer nazım şekillerinden farklı olarak özel bir ölçüyle yazılır. 24 kalıbı vardır. Rubaide ilk iki dize fikrin hazırlayıcısıdır. Asıl söylenmek istenen düşünce 3. veya 4. dizede ortaya çıkar. Genelde mahlasız şiirlerdir. Rubai Edebiyatımıza İran Edebiyatından geçmiştir. Rubai'nin en büyük şairi İranlı Ömer Hayyâm 'dır. Azmizade Haleti, yazdığı bin kadar rubai ile Osmanlı Döneminin en büyük rubai şairi olarak tanınır. Cumhuriyet Döneminin en büyük rubai ustası ise Yahya Kemal Beyatlı'dır.

TUYUĞ. Divan edebiyatına Türklerin kazandırdığı bir türdür. Şekil olarak rübaiye benzer. Tek dörtlüktür, aaxa kafiye düzeni vardır. Halk edebiyatındaki mani ve İran edebiyatındaki rübainin etkisiyle oluşmuş denebilir. Aruzun sadece fâilâtün fâilâtün fâilün kalıbıyla yazılır. Rübaiden sadece ölçüsü yönüyle ayrılır. Bazı tuyuğlarda dört dize de kafiye olabilir. Edebiyatımızda en çok tuyuğ yazmış şair Kadı Burhanettin'dir.

ŞARKI. Divan Edebiyatına Türkler tarafından kazandırılmıştır. Bestelenmek amacıyla yazılmıştır. Nedim'in şarkıları çok meşhurdur. Genellikle aşk, içki, eğlence konularında yazılan dört dizelik nazım biçimidir. 3-5 dörtlükten oluşur. Kafiye şeması genellikle aaaa-bbba-ccca-ddda-eeee şeklindedir. Her dörtlük sonundaki dize aynen tekrar eder. Bu dize nakarat olarak adlandırılır. Şarkılarda genellikle aşk ve güzellik konuları işlenir. Divan edebiyatının diğer şiir türlerine göre dili daha sadedir. Halk edebiyatındaki türkü türünün karşılığıdır.

MURABBA. Dört dizelik kıtalardan oluşur. Bent sayısı 3-7 arasında değişir. Her konuda yazılır. Ancak dini ve didaktik konular ile övgü, yergi, manzum mektup, mersiye vs. türlerde murabba nazım şekli daha çok kullanılmıştır. Kafiye düzeni aaaa, bbba, ccca şeklindedir. Önemli murabba şairleri Aşki, Muhibbi, Hayreti, Taşlıcalı Yahya Bey, Fuzuli sayılabilir.

BENTLERLE KURULANLAR

TERKİB-İ BENT. Terkib-i bentlerde genellikle talihten ve hayattan şikayetler, dini, tasavvufi, felsefi düşünceler anlatılmış, toplumsal yergi niteliğinde eleştirilere yer verilmiştir. Her bent 6 ile 10 arasında beyitten oluşur. Bentlerin sayısı 3 ile 12 arasındadır. Bentlerin kafiye düzeni gazeldeki gibidir. Her bentin sonunda "vasıta beyti" adı verilen bir beyit bulunur. Vasıta beyti her hanenin sonunda değişir. Aruzla yazılır. En önemli terkib-i bend üstadı Bağdatlı Ruhi'dir. Tanzimat şairi Ziya Paşa da önemli bir isimdir.

I. Bend: aa ba ca da ea . vv

II. Bend: bb cb db eb fb . yy

TERCİ-İ BENT. Her bent 4 ile 10 arasında beyitten oluşur. Bentlerin sayısı 5 ile 12 arasındadır. Bentlerin kafiye düzeni gazeldeki gibidir. Her bentin sonunda "vasıta beyti" adı verilen bir beyit bulunur, bu beyit hiç değişmez; eğer değişirse terkeb-i bent olur.

I. Bend: aa ba ca da ea . vv

II. Bend: bb cb db eb fb . vv

Terc-i bentlerde vasıta beyti her bentin sonunda aynen tekrarlandığı için, aynı fikir çerçevesinde toplanan bir konu bütünlüğü vardır. Vasıta beyti şiire monotonluk vermeyecek şekilde güzel olmalıdır. Bu sebeple zor yazılan bir şiirdir. Terc-i bendin konuları arasında felek, Allah'ın kudreti, kainatın sonsuzluğu, hayatın zorlukları, dünyadan şikayet vb. soyut konular ile mersiye, mehdiye, tevhid gibi nazım türleri ilk sırayı alır. Aruzla yazılır. En önemli terci-i bent sanatçıları: Ziya Paşa ve Şeyh Galip'tir.

MUSAMMAT. Ayrı bir nazım biçimi olmamakla birlikte gazel ve bazı kasidelere uygulanan bir Divan Edebiyatı nazım biçimidir. Bentlerden kurulu nazım biçimlerine (murabba, muhammes, müseddes, müsebba, müsemmem, mütessa, muaşşer, terbi, tahmis, taşdır, tesdis, tesbi, tesmin, tes-i, taşir, terkeb-i bend ve terci-i bend) verilen genel addır. İlk bende geçen dize ya da beyitlerin, öbür bentlerin sonunda aynen yinelenmesiyle düzenlenen musammatlara "mütekerrir musammat" denir. İlk benddeki dize ya da beyitlerin, öbür öbür bentlerin sonundaki dize ve beyitlerle yalnızca uyak bakımından uyuşması durumunda musammat, "müzdevic musammat" adını alır.